

امکان از دیدگاه حکماء مشائی و حکمت متعالیه

زهرا گنجی پور

www.ketab.ir

	سرشناسه
	عنوان و نام پدیدآور
	مشخصات نشر
	مشخصات ظاهری
	شابک
	وضعیت فهرست نویسی
	یادداشت
	موضوع
	موضوع
	رده بندی کنگره
	رده بندی دیویی
	شماره کتابشناسی ملی

نام کتاب	:	امکان از دیدگاه حکماء مشائی و حکمت متعالیه
نویسنده	:	زهرا گنجی پور
طراحی جلد	:	آرش جهانی
تیراژ	:	۱۰۰۰
نوبت چاپ	:	۱۳۹۲ اول
قیمت	:	۵۵۰۰ تومان
شابک	:	

مرکز پخش: خیابان انقلاب، خیابان فخررازی، نبش کوچه انوری، پلاک ۲۹
 تلفن تماس: ۶۶۴۰۲۷۲۲

تقدیم به آنی که در بهشت جای دارد

به مادرم

که مهرش تا ابد در دلم جای دارد

گاهِ روییدن بارانِ مهربانی بود که به آرامی سیرابم کرد و گاهِ پروریدنم آغوشی گرم
که بالندمام ساخت.

و

تقدیم به افرای افرشته زندگیم

به پدرم

به یاد می آورم لحظه های فراز را که صدای او اعتبارم می بخشید و لحظه های نشیب را
که اعتمادپشتوانم بود.

دوستان دارم.

سرشناسه	: گنجی‌پور، زهرا، ۱۳۶۶ -
عنوان و نام پدیدآور	: امکان از دیدگاه حکماء مشایی و حکمت متعالیه/ زهرا گنجی‌پور.
مشخصات نشر	: تهران: ندای کارآفرین، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	: ۱۲۲ ص.
شابک	: ۵۵۰۰۰ ریل ۸-۳۴-۷۰۹۵-۶۰۰-۹۷۸-978-600-7095-34
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۱۵.
موضوع	: امکان
موضوع	: فلسفه اسلامی
موضوع	: مشائیان
موضوع	: حکمت متعالیه
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۲ ۸۰۸ الف/ ۱۹۹ BC
رده بندی دی‌سی	: ۱۵۳/۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۳۸۶۲۱۵

نام کتاب	: امکان از دیدگاه حکماء مشایی و حکمت متعالیه
نویسنده	: زهرا گنجی‌پور
طراح جلد	: آرش جهانی
تیراژ	: ۱۰۰۰
نوبت چاپ	: ۱۳۹۲ اول
قیمت	: ۵۵۰۰ تومان
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۷۰۹۵-۳۴-۸

مرکز بخش: خیابان انقلاب، خیابان فخررازی، نبش کوچه انوری، بلاک ۲۹

تلفن تماس: ۶۶۴۰۲۷۲۲

۹	مقدمه
۱۱	بخش اول-امکان ذاتی در اندیشه‌ی حکماء مشائی (فارابی و ابن سینا)
۱۳	بررسی دیدگاه فارابی و ابن سینا در مورد امکان ذاتی
۱۳	محوریت وجود در فلسفه‌ی اولی
۱۳	مفهوم وجود و بداهت آن
۱۴	مفهوم ماهیت
۱۵	تاریخچه‌ی بحث امکان
۱۶	امکان لازمی ماهیت است
۱۶	تفکیک وجود از ماهیت با امکان ذاتی
۱۸	مفهوم امکان ذاتی و بداهت آن
۲۰	تعریف امکان ذاتی
۲۱	اقسام امکان
۲۲	بدیهی بودن مفهوم امکان
۲۳	معقول ثانی بودن امکان
۲۵	اعتباری بودن مفهوم امکان
۲۶	ملاک نیاز به علت
۲۶	نظریه‌ی فارابی و ابن سینا در مورد ملاک نیاز به علت
۲۹	نظریه‌ی متکلمان در مورد ملاک نیاز به علت
۳۱	لوازم و آثار دیدگاه فارابی در مورد امکان ذاتی
۳۱	اثبات وجود حق تعالی
۳۳	اثبات وحدت ذات حق تعالی
۳۳	اثبات وحدت عالم

- لوازم و آثار دیدگاه ابن‌سینا در مورد امکان ذاتی..... ۳۵
- اثبات وجود حق تعالی..... ۳۵
- برهان ابن‌سینا در شفا..... ۳۵
- مبانی برهان..... ۳۶
- برهان امکان و وجوب ابن‌سینا در اشارات..... ۳۹
- برهان ابن‌سینا در کتاب نجات و مبدأ و معاد..... ۴۵
- ترتیب آفرینش از دیدگاه حکماء مشائی..... ۵۴
- ویژگی عقل اول..... ۵۷

بخش دوم- امکان ذاتی و فقری در اندیشه‌ی حکماء متعالیه (ملاصدرا)..... ۶۱

- بررسی دیدگاه ملاصدرا در مورد امکان ذاتی و امکان فقری..... ۶۳
- بررسی دیدگاه ملاصدرا در مورد امکان ذاتی..... ۶۳
- بررسی دیدگاه ملاصدرا در مورد امکان فقری..... ۶۷
- لفظ وجود..... ۶۸
- معانی و کاربردهای وجود..... ۷۰
- ماهیت..... ۷۲
- واژه‌ی اصالت و اعتباریت..... ۷۳
- تاریخچه‌ی اصالت وجود..... ۷۳
- اصالت وجودی..... ۷۵
- مفهوم‌شناسی امکان..... ۷۹
- ریشه‌های امکان فقری..... ۸۰
- ملاک نیازمندی معلول به علت از دیدگاه ملاصدرا..... ۸۴
- لوازم و آثار دیدگاه ملاصدرا در مورد امکان فقری..... ۸۷

اثبات خداوند..... ۸۷

برهان امکان..... ۸۷

برهان صدیقین..... ۹۰

بیان اجمالی برهان صدیقین..... ۹۲

هستی آفرینش..... ۱۰۲

بخش سوم- تطبیق و مقایسه‌ی دیدگاه‌های حکماء مشائی و متعالیه درباره‌ی

امکان ذاتی و امکان ففقری..... ۱۰۵

وجوه اشتراک میان حکماء مشائی و متعالیه..... ۱۰۷

وجوه افتراق میان این سه فیلسوف..... ۱۱۰

منابع و مأخذ..... ۱۱۵

مقدمه

اگر واژه‌ی امکان در فلسفه‌ی بدون هیچ قیدی به کار برود، منظور از آن امکان ماهوی می‌باشد. که می‌توان مفهوم امکان را در قضیه‌ی منفصله‌ی حقیقه‌ی این‌گونه بیان کرد که امکان از تقسیم دائر بین نفی و اثبات به دست می‌آید به این بیان که: هر مفهومی مفروض، یا وجودش ضروری است و یا نیست. شق دوم یعنی وجودش ضروری نیست، که باز به دو قسم تقسیم می‌شود که یا عدمش ضروری است و یا نیست، اولی که وجودش ضروری است «واجب» و دومی که عدمش ضروری است «ممتنع» و سومی نه وجودش ضروری است و نه عدمش «ممکن» می‌باشد. یا به عبارت دیگر امکان عبارت است از تساوی ذات ماهیت نسبت به وجود و عدم.

فارابی و ابن‌سینا ملاک نیاز به علت را امکان ذاتی می‌دانند و امکان ذاتی مرکب از وجود و عدم است و دارای دو حیثیت وجودی و ماهوی است. امکان ذاتی یک امر اعتباری است زیرا امکان لازمی ماهیت است و خود ماهیت یک امر اعتباری است و هرچه به آن متصف می‌شود نیز اعتباری خواهد بود. و اما متکلمان ملاک نیاز را حدوث دانستند که حکما دلایل زیادی برای رد نظریه‌ی متکلمان بیان کردند. پرسش از مبدأ پیدایش هستی، از مهم‌ترین پرسش‌های است که همواره دغدغه‌ی فکری بشر بوده است و از کاربردهای مهم مفهوم امکان ذاتی از دیدگاه فارابی و ابن‌سینا این است که می‌توان از این مفهوم برای اثبات خداوند نیز استفاده کرد و علاوه بر آن مفهوم امکان ذاتی مربوط به عالم واقع یعنی کل جهان (هستی) است که فارابی و ابن‌سینا هستی‌شناسی خود را براساس امکان ذاتی در قوس صعود و نزول توضیح داده‌اند. و از این عبارت ابن‌سینا "الوجود إما أن يكون محتاجاً إلى الغير، فتكون حاجته إلى الغير مقومه له، وإما أن يكون مستغنياً عنه، فيكون ذلك مقوماً له. و لا يصح أن يوجد الوجود المحتاج غير محتاج، كما أنه لا يصح أن يوجد الوجود المستغنى محتاجاً، وإلا قد تغير و تبدل حقیقتها" بیانگر این است که ابن‌سینا به امکان ماهوی بسنده نکرد و آن را کافی نمی‌دانست. از این‌رو در پی ملاک و معیاری دیگر برای امکان بود که در حقیقت دایره‌ی فقر و نیازمندی را به حیثیت وجودی ممکن نیز بگستراند و در این صورت ممکن‌الوجود هم به لحاظ حیثیت ماهویش ممکن و نیازمند است علاوه بر آن امکان و وابستگی در متن وجود ممکن و در عمق

واقعیت آن نیز مستقر است. پس می‌توان چنین نتیجه گرفت که طرح اولیه‌ی امکان وجودی در مکتب ابن‌سینا صورت گرفته و ابتکار بزرگ ملاصدرا در باب امکان فقری از جهت طرح آن نیست. شیوه‌ی ملاصدرا در آثار خود این است که ابتدا مباحث را به شیوه‌ی رایج در فلسفه‌ی مطرح می‌کند و با رأی مشهور مباحثات می‌نماید و در نهایت از آن فاصله گرفته و به بیان نظر خود می‌پردازد. مباحثی همانند اصالت وجود یا اصالت ماهیت و ... از این قبیل هستند. اما از نظر ملاصدرا ملاک نیاز به علت بنابر اصالت وجود در وجود ممکنات است و نه در ماهیت‌شان. زیرا طبق این اصل، ماهیت اعتباری بوده و تمام احکام در دایره‌ی وجود قرار می‌گیرد. بر این اساس، معلول مرتبط با علت خود نیست بلکه عین ربط به آن است پس امکان و فقر عین هستی شیء را شکل داده است. وجود اگر فقیر باشد عین فقر است و اگر غنی باشد عین غنا است. وجودی که عین فقر است دارای معنای حرفی است که فاقد ماهیت است. همان‌گونه که معنای حرفی بدون معنای اسمی قابل تعقل نیست، وجودات امکانی نیز در پرتو وجود استقلالی، تعقل می‌شود زیرا حقیقت‌شان عین ربط و وابستگی به او است. پس ملاک نیاز به علت از دیدگاه ملاصدرا عبارت است از تعلقی بودن وجود آن‌ها که وی از این امر به امکان فقری تعبیر می‌کند. و از نتایج امکان فقری می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

الف) از آن‌جا که وجود فقیر بدون اتکاء به موجود غنی نمی‌تواند تحقق یافته باشد، بنابراین تحقق موجودات امکانی دلیل بر ثبوت موجودی است که غنی بالذات است و مبدأ هستی تلقی می‌شود. اگر سلسله‌ی موجودات فقیر و وابسته را نیز نامحدود فرض کنیم، بدون فرض وجود موجودی غنی بالذات که عین هستی است، نمی‌توانیم تحقق موجودات عالم را توجیه کنیم.

ب) از دیدگاه فلسفه‌ی ملاصدرا که بر اساس اصالت وجود استوار است، امکان فقری به معنای فقر وجودی سرتاسر عالم هستی به غیر از ذات واجب را فراگرفته است و کل ماسوای حق نسبت به آن ذات، ربط محض و فقر صرف‌اند و شأنی از شئون و جلوه‌ای از جلوات و مظهری از مظاهر خداوند شمرده می‌شوند.